

Nagovor ob obravnavi letnega poročila Varuha za leto 2011

Državni zbor, Ljubljana, 30. 1. 2013

*Dr. Zdenka Čebašek – Travnik,
varuhinja človekovih pravic*

Spoštovane, spoštovani ...

Hvaležna za priložnost, ki mi je bila dana z izvolitvijo pred šestimi leti. Prepričana, da sem svoj mandat in poslanstvo opravila častno in v dobro človekovih pravic in temeljnih svoboščin vseh prebivalcev Slovenije.

Moja današnja predstavitev LP v DZ je sestavljena iz treh delov. V ospredju bodo ugotovitve iz LP 2011, sledilo bo nekaj poudarkov iz celotnega mandata, zaključila pa jo bom z vprašanji, ki bodo aktualna tudi v naslednjem mandatu varuhinje ali varuha človekovih pravic.

Uvod varuhinje iz LP 2011

Doslej sem se v uvodih letnih poročil trudila obdržati zadržanost do aktualnega dogajanja, v LP za 2011 pa sem to navidezno pregrado zavestno prestopila, saj se v vsakodnevni problematiki zrcalijo tudi naše ugotovitve iz celotnega mandata.

Vprašanja, ki sem jih izpostavila v svojih prejšnjih letnih ocenah, so – žal – večinoma ostala brez jasnega odgovora, čeprav so vedno bolj aktualna. Na problematiko revščine in nepripravljenost države nanjo, sem opozarjala že leta 2008. V LP 2009 (!) pa sem zapisala takole:

Prvi del svojih ugotovitev namenjam vprašanju, **ali je Slovenija (še) socialna država**. Ne glede na to, kaj *socialna država* dejansko pomeni, opozarjam na številne spremembe, ki čedalje več posameznikom otežujejo ali celo onemogočajo dostop do dobrin, ki naj bi jih socialna država zagotavljala vsem. Gre za več področij, med katerimi tokrat izpostavljam zdravstveno in socialno varstvo, zaposlovanje in izobraževanje, stanovanjsko politiko in pravosodje. Za vsa ta področja imamo pri Varuhu pobude posameznikov ...

V nadaljevanju sem zapisala še vprašanje, **ali je Slovenija (še) pravna država**.

Ta moja vprašanja so sicer povzročila nekaj formalnih odzivov, žal pa ostala brez vsebinskih sprememb. Podobno kot nekatera druga sistemska vprašanja, na katera sem opozarjala ves čas svojega mandata – vprašanja revščine, varovanja okolja, delovnopravne in stanovanjske zakonodaje, pravic otrok in druga.

Zaposleni pri Varuhu smo vsak dan v stiku s pobudniki, v tistem neposrednem človeškem stiku, ko zremo v obupane obraze in poslušamo zgodbe, ki se ne bi smele zgoditi. V njih se odraža nemoč posameznikov, vedno pogosteje pa tudi njihova socialna stiska in prošnja za konkretno materialno ali pravno pomoč. Varuh razpolaga s strokovnim znanjem, nima pa ne sredstev in ne pooblastil za dajanje materialne pomoči, zato lahko le svetujemo, kam naj se obrnejo. A tam so že bili, nam povedo. »Vi ste moje zadnje upanje«, je vedno pogosteje izrečena ali zapisana misel. Tako nastajajo zgodbe, podobne, kot jih predstavljajo mediji, **zgodbe, ki so postale del varovanja človekovih pravic** in zato naj ostanejo zapisane tudi v našem letnem poročilu. Prosim vas, preberite jih!

Pristojnosti Varuha so jasno določene z Zakonom o varuhu človekovih pravic. **Osnovna naloga Varuha** je, da preučuje pobude posameznikov, ki sporočajo, da so jim bile kršene človekove pravice in/ali temeljne svoboščine. Pri preučevanju teh pobud pa Varuh ugotavlja tudi sistemske nepravilnosti. Varuh je edini državni organ, ki ima pregled nad celotnim javnim sektorjem in lahko ugotavlja, kako njegovi posamezni deli spoštujejo veljavno zakonodajo. Zato je Varuhovo **vsakokratno letno poročilo**, ki ga je dolžan predati Državnemu zboru, povzetek ugotovljenih nepravilnosti in hkrati sporočilo o tem, kaj bi bilo treba urediti in spremeniti. Govorim o **ugotovitvah in priporočilih Varuha**, ki imajo mnogo širše implikacije, kot se zdi na prvi pogled. V prvi vrsti so namenjena vam, gospe poslanke in gospodje poslanci, so pa koristno branje tudi za vse zaposlene v javnem sektorju. Hkrati so tudi nujno potrebna informacija za **nadzor nad delovanjem javnega sektorja**, še posebej izvršne veje oblasti. V Poslovniku Varuha je določeno, kakšni morajo biti sestavni deli letnega poročila, v Poslovniku državnega zbora pa, kako naj se to obravnava. Državni zbor ne odloča o poročilu kot takem, temveč na osnovi letnega poročila Varuha **sprejme priporočila, namenjena vladi oziroma izvršni oblasti**.

Zanimivo je slediti usodi Varuhovih ugotovitev in priporočil, prav tako pa njihovi obravnavi v DZ, pred katero mora vlada pripraviti svoje **odzivno poročilo**. Vlada mora pripraviti tudi poročilo o usodi priporočil iz predhodnega letnega poročila. Ko se poročilo Varuha obravnava na seji DZ, morajo biti prisotni predstavniki vlade. Zato postane bolj razumljivo, zakaj nekaterih priporočil Varuha DZ ne sprejme, saj če niso sprejeta, o njihovem (ne)uresničevanju ni treba poročati naslednje leto. Primerjava med predlaganimi in sprejetimi priporočili te trditve nazorno ilustrira.

Poudariti želim, da je Varuhovo letno poročilo lahko v **veliko pomoč zakonodajni oblasti pri nadzoru celotnega javnega sektorja**. Kajti ne pozabimo – državni zbor ima poleg zakonodajne oblasti tudi močno nadzorstveno funkcijo, ki pa je vsebinsko ožja od Varuhove. Ali drugače povedano, Varuh ima dostop do posameznih delov državne in lokalne oblasti, kamor DZ ne seže.

Poglejmo si **nekaj vsebinskih sklopov priporočil iz LP 2011**:

Ministrstvo za zdravje vsako leto **obljublja zdravstveno reformo**, pri čemer sta mišljena nov zakon o zdravstveni dejavnosti in zakon o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju, pa vendar smo v preteklem letu doživeli le minorno spremembo (poleg rokohitrsko pripravljenih sprememb, ki jih je uveljavil ZUJF), ki združuje zavode za zdravstveno varstvo in Inštitut za varovanje zdravja. Konec leta nas čaka uveljavitev prostega pretoka pacientov v EU, pa o potrebnih spremembah sploh še ni razprave.

Nevzdržno je, da MZ že več let ne pripravi nujno potrebnih sprememb in dopolnitev Zakona o duševnem zdravju in še bolj nujnih zakonskih osnov za uporabo posebnih varovalnih ukrepov (kot je na primer fiksacija s pasovi na posteljo) v ustanovah, ki niso namenjene pacientom z duševnimi motnjami. Tako se še vedno dogaja, da so na oddelkih splošnih in negovalnih bolnišnic ter domov za starejše, nemočni pacienti fiksirani na postelje brez zdravniške odločitve in tudi brez dodatnega nadzora s strani osebja.

Ministrstvo se bo tudi moralo **opredeliti do ambulant za osebe brez zdravstvenega zavarovanja**. Če država ni sposobna zagotoviti dostopa do zdravstvenih storitev za vse prebivalce, bi po mojem trdnem prepričanju morala urediti status teh ambulant.

Ko govorimo o otrocih, posebno tistih, ki potrebujejo pedopsihiatrično pomoč, se vsako leto znova ustavimo pred istim problemom – otroci, ki bi morali biti hospitalizirani na oddelkih pod posebnim nadzorom, torej, tisti, ki so dejansko najbolj prizadeti, ostajajo brez ustreznega zdravljenja. Še vedno so hospitalizirani skupaj z odraslimi - sramota, ki jo država Slovenija skriva sama pred sabo in pred mednarodnimi nadzori. To nikakor ni in ne more biti v najboljšo korist otrok.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve čaka izjemno težek mandat. Vsa opozorila, ki sem jih v povezavi z vedno bolj opazno **revščino** izrazila že leta 2008, veljajo še danes, le da je problem med tem postal mnogo večji. Po podatkih Eurostata iz leta 2010 je eden od štirih otrok v Evropski uniji prizadet zaradi revščine ali socialne izključenosti. Dve leti kasneje so časi še težji, razmere se še slabšajo, ugotavlja tudi Agencija Evropske unije za temeljne pravice (FRA). Vprašanja o revščini in kako se izkupati iz nje, so postala vsakdanje delo zaposlenih tudi pri Varuhu.

Ponovno moram opozoriti na nedosledno izvajanje t. i. delavske zakonodaje (tudi v podjetjih v državni lasti) ter na nujnost njenega spreminjanja v določenih segmentih, Vse preveč je neplačevanja plač in prispevkov, veriženja zaposlitev preko najrazličnejših agencij ter neustreznega ravnanja z zaposlenimi, pri čemer so še v izrazito slabem in podrejenem položaju tuji delavci. Pobudniki se obračajo tudi na Varuha, saj so druge brezplačne oblike pomoči za ureditev svojih težav že izčrpali. Ugotovljamo, da je napotitev na sodno pot uveljavljanja pravic neučinkovito, predrago, pa tudi traja predolgo. Za ljudi, ki so ostali brez lastnih sredstev, praviloma sploh ne pride v poštev, s tem pa se znova postavlja vprašanje njihovega pravnega varstva in pravne države. Opažamo, da se delavcem ponekod na prikrit način omejujejo pravice do sindikalnega združevanja. Na brezposelne ter njihove pravice

opozarjamo že več let. Zaradi majhnih formalnosti jih brišemo iz registra brezposelnih in tako umetno lepšamo statistiko, njim pa jemljemo pravice.

Na potrebo po **končanju sodnih postopkov v razumnem roku** so Slovenijo znova opozorile nekatere sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice. Podobna opozorila že več let podaja tudi Varuh, saj gre v takšnih primerih tudi za močno podaljševanje osebne stiske prizadetih. To velja predvsem za sodne postopke, v katerih so udeleženi otroci (npr. zaradi spolne zlorabe, primer, ki je trajal sedem let) ter za socialne in delovne spore. Tudi zaradi takšnih primerov je treba še naprej vztrajati pri odpravi sodnih zaostankov. Večkrat smo že poudarili pomembnost kakovostnega sodnega odločanja. Tudi tokrat poudarjam, da k povečanju svojega ugleda največ lahko prispeva sodstvo samo - z izdajanjem kakovostnih sodnih odločb, ob zagotovljenem sojenju brez nepotrebnega odlašanja, vsi ostali (opozarjam predvsem na državo) pa z upoštevanjem in izpolnjevanjem pravnomočnih odločitev.

Ministrstvo za pravosodje in javno upravo se bo moralo še bolj kot doslej ukvarjati s prezasedenostjo zavodov za prestajanje kazni zapora. Tako narekuje tudi razsodba Evropskega sodišča za človekove pravice (ESČP) v zadevi Mandić in Jović proti Sloveniji ter Štrucl in drugi proti Sloveniji. ESČP pripominja tudi, da mora obtožena država svoj sistem izvrševanja kazni zapora organizirati tako, da bo zagotavljal spoštovanje dostojanstva zaprtih oseb ne glede na finančne ali logistične težave. Večkrat smo že tudi poudarili, da bi k zmanjševanju prezasedenosti zavodov za prestajanje zaporne kazni največ pripomogla pogostejša uporaba alternativnih sankcij.

Ljudje nam sporočajo, da pogrešajo možnost **brezplačnega svetovanja in pravne pomoči pri relativno preprostih zadevah**, kjer ne bi bilo nujno angažirati odvetnika. Tako ne pridejo do pravih informacij in zato ne uporabijo ustreznih pravnih sredstev ali so glede tega prepozni. Dostikrat nimajo denarja za vložitev pritožbe ali tožbe, pri čemer ni nepomemben problem dragih odvetniških in notarskih storitev, enako tudi upravnih in sodnih taks.

Da bi odpravili dolgotrajnost upravnih postopkov ter nespoštovanje zakonsko določenih rokov, ter s tem kršenje pravice do dostopa do organa, poštene obravnave in še zlasti **pravice do odločitve v razumnem roku**, bo treba narediti bolj konkretne korake. Javni uslužbenci vse prevečkrat čakajo na zadnji rok za odločanje (dejansko gre za skrajni dopustni rok), v praksi je to videti kot nekaj običajnega, podobno kot tudi prekoračenje teh rokov. O tem, da bi bili javni uslužbenci zaradi prepočasnega in neučinkovitega dela »sankcionirani«, nimamo nobenih podatkov.

Prejšnje Ministrstvo **za okolje in prostor** je v sedANJI vladi dobilo novo organizacijsko strukturo znotraj dveh ministrstev. O težavah zaradi neodzivanja organov v njihovi sestavi smo poročali na naši spletni strani in tudi na novinarski konferenci. Tej formalni šibkosti so bile pridružene tudi mnoge vsebinske napake in pomanjkljivosti. Žal pa ugotavljamo, da se enaka problematika nadaljuje tudi v letu 2012, kljub drugačnim dogovorom in obljubam, **ministrstvo ne odgovarja niti na urgence Varuha**, kaj šele na pozive prebivalcev. Gre za

nedopustno prakso tega ministrstva, ki je očitno odporna, tako na menjave ministrov, kot na opozorila iz Evropske komisije.

V ospredju Varuhove pozornosti ostaja **onesnaženost okolja v večjem obsegu**, kot je vidna na območju Zasavja, celjske kotline, mežiške doline, pomurske ravnine. Pri Varuhu preverjamo, kako država skrbi za izvajanje monitoringov in njihovo pravilno tolmačenje, saj zakonodaja dovoljuje, da je **naročnik (in plačnik) monitoringov onesnaževalec sam**, njegova last so tudi na ta način pridobljeni podatki. Nasploh je na področju okolja opazna preslaba informiranost (o stopnji onesnaženosti, ogroženosti) ljudi, ki živijo na določenem območju. Že leta 2011 smo odprli vprašanje delovanja Zavodov za zdravstveno varstvo, ki morajo pridobivati sredstva za svoje delovanje (tudi) na trgu. Ali ob "mešanju" pooblastil javne službe in dejavnosti na trgu res verjamemo, da na ta način lahko skrbijo za javno zdravje?

Ob preučevanju pobud smo naleteli na številna sistemska vprašanja, ki so povezana z vprašanji **vlog za rabo vode** ter ureditve lastninskih razmerij na vodnih zemljiščih. Nekateri zahtevki strank so stari več kot 30 let, njihovo skupno število pa presega številko 600. Kaj bo ukrenilo ministrstvo za njihovo hitrejšo, strokovno, predvsem pa pregledno reševanje? Ukrepi, ki jih je sprejelo v preteklosti, očitno niso bili učinkoviti.

Stanovanjska politika še vedno ni ustrezno definirana, ni ustreznih rešitev, niti spodbud za mlade, za upokojence in socialno šibke posameznike. Treba bo spremeniti vlogo in pomen Stanovanjskega sklada RS, saj je več kot očitno, da njegovo delovanje ne prinaša zastavljenih ciljev. Občine na tem področju večinoma ne odigrajo vloge, ki jo imajo, to je slediti potrebam, interesom, potrebam in željam svojih občanov ter jim z bivalnimi enotami ter neprofitnimi stanovanji pomagati v stiski.

Tudi v letu 2011 se je Ministrstvo za notranje zadeve (MNZ) oziroma **Policija** na naša zaprosila in ugotovitve odzivala ter pretežno upoštevala Varuhove predloge, mnenja, kritike ali priporočila. Glavnina pobud se je tudi tokrat nanašala na delo policije kot prekrškovnega organa, pri čemer ugotavljamo, da policija preveč »lahkotno« obravnava ugovore kršiteljev in dokaznega postopka praktično ne izvede, temveč večkrat zgolj povzame ugotovitve policista in izjavo kršitelja. Po drugi strani pa je policija eden redkih državnih organov, ki se **za storjene napake prizadetim posameznikom tudi opraviči**. Pohvalno in vredno posnemanja.

Opozoriti želim še na splošen problem, ki zadeva tako izvršilno kot zakonodajno vejo oblasti in odpira širše vprašanje pravne države. Državni zbor je leta 2009 sprejel **Resolucijo o normativni dejavnosti**, ki naj bi pripomogla k pripravi boljših predpisov, predvsem pa naj bi povečala njihovo legitimnost, saj predvideva tudi sodelovanje javnosti v pripravah

normativnih podlag. Žal ugotavljamo, da se določbe resolucije pogosto ne spoštujejo, večinoma z izgovorom o nujnosti sprememb, kar pa se kasneje v praksi izkaže z nepotrebni zapleti, spori in pravnimi postopki. Prepričana sem, da bi bili rezultati analize uresničevanja določb omenjene resolucije za vse zelo zanimivi, predvsem pa poučni.

Poudarila bi rada **stalne oblike dela Varuha**, kot so poslovanje zunaj sedeža, delovanje Državnega preventivnega mehanizma, sodelovanje s civilno družbo in projekt Zagovornik – glas otroka.

Na poslovanjih zunaj sedeža se odvijajo pogovori s pobudniki po vsej Sloveniji, zato bi se rada zahvalila vsem županjam in županom, ki so nam omogočili, da smo se z ljudmi lahko srečali v njihovem okolju, saj mnogi nimajo ne možnosti ne sredstev, da bi prišli v Ljubljano. Vsako poslovanje zunaj sedeža je skrbno načrtovano in poteka v treh delih: najprej je krajši pogovor varuhinje in njenih sodelavcev z županom (županjo), osrednji del poslovanja so osebni pogovori s pobudniki (vsakemu je namenjene pol ure), zaključek pa predstavlja novinarska konferenca za lokalne medije.

Medtem ko so se poslovanja zunaj sedeža izvajala tudi v preteklosti, pa so naslednje tri dejavnosti dobile svojo sedanjo obliko v minulih šestih letih, torej v mojem mandatu varuhinje, ki bo trajal do 21. februarja 2013. Za vse tri dejavnosti je značilno, da so **novosti**, ki temeljijo na dodatnem in poglobljenem delu zaposlenih.

Državni preventivni mehanizem je sicer utemeljen na zakonski osnovi, vendar je bilo za njegovo delovanje treba izdelati podzakonske akte, pripraviti in izvesti razpise za sodelujoče nevladne organizacije, humanitarne organizacije in eksperte, narediti metodologijo obiskov na krajih odvzema prostosti in napisati poročila o njih. Opozarjam, da bo DPM za svoje delovanje potreboval dodatna sredstva, vsaj tista, ki smo jih izgubili s krčenjem proračuna. Od leta 2008 dalje o delovanju Državnega preventivnega mehanizma izdajamo tudi posebne dvojezične (slovensko – angleško) publikacije, dostopne na www.varuh-rs.si.

Za projekt **Zagovornik – glas otroka** si Varuh od leta 2007 prizadeva, da bi dobil svojo zakonsko podlago, a dlje od osnutka takšnega zakona še nismo prišli. Zato pa deluje že več kot 80 usposobljenih zagovornikov. V poročilu opisani primeri vas bodo gotovo prepričali, kako zelo otroci potrebujejo zagovornike, ki so pripravljeni slišati njihov glas in njihova sporočila na ustrezen način prenesti odraslim – tistim, ki odločajo o prihodnosti teh otrok. **Posebno poročilo** o projektu je pripravljeno in ga bomo te dni poslali v državni zbor.

Sodelovanje z nevladnimi organizacijami in civilno družbo, ki ji pravimo »**Varuhovi dnevi odprtih vrat**«, je najmanj formalna oblika delovanja Varuha, a kljub temu dobiva vedno bolj jasno strukturo. Ta je najbolj vidna pri sodelovanju na področju varovanja okolja, v obliki več kot 20 rednih mesečnih srečanj, pripravi dveh strokovnih konferenc z mednarodno

udeležbo in objavi publikacij. Ravno tovrstno sodelovanje je pomembno obogatilo delovanje Varuha, sodelujočim pa omogočilo tudi neposreden stik z državnimi organi, katerih predstavniki se odzovejo na vabilo Varuha in na teh srečanjih sodelujejo. Omenjam še, da so vsa ta srečanja zabeležena v obliki zapisov, katerih najpomembnejša sporočila posredujemo pristojnim ministrstvom s prošnjo, da se do njih opredelijo.

Varuh človekovih pravic RS (Varuh) je na različne načine vpet v **mednarodno sodelovanje**, kjer deluje hkrati v vsaj treh vlogah: kot (parlamentarni) ombudsman, kot nacionalna institucija za človekove pravice (status B) in kot državni preventivni mehanizem (DPM) po Zakonu o ratifikaciji Opcijskega protokola h Konvenciji proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju (MOPPM). Varuh je član različnih mednarodnih združenj in povezav. Dokumenti, zlasti zakonodajni, s katerimi vstopamo v mednarodni prostor, bi morali biti dostopni tudi v angleškem jeziku, a žal niso in zato ostajajo praktično nedostopni za mednarodne primerjalne študije, ki jih izvaja Agencija Evropske unije za temeljne pravice, ki je bolj poznana po kratici FRA.

Pomenljivo je tudi, da Slovenija še vedno ne upošteva nekaterih priporočil nadzornih organov na podlagi ratificiranih konvencij Združenih narodov in Sveta Evrope. V ospredju je **neuresničena zakonska prepoved telesnega kaznovanja otrok** (Konvencija o otrokovih pravicah), nedorečen ostaja nadzor nad izvajanjem Konvencije o pravicah invalidov, podobno je glede Okvirne konvencije za varstvo narodnih manjšin Sveta Evrope.

Vsakokratna oblast se premalo zaveda, da se **mednarodni ugled Slovenije zmanjšuje** tudi zaradi opozoril in priporočil mednarodnih nadzornih mehanizmov in odločb sodišč, ki **ugotavljajo kršitve pravic, zagotovljenih z mednarodnimi pogodbami**, h katerim se je zavezala tudi Slovenija. Tako Slovenija ni ratificirala Konvencije o zaščiti otrok pred spolnim izkoriščanjem in spolnim zlorabljanjem ter Konvencije o pravici otrok do stikov. Podobno velja tudi glede odločitve Evropskega odbora za socialne pravice pri Svetu Evrope, da Slovenija najemnikom v denacionaliziranih stanovanjih krši pravice, ki izvirajo iz Evropske socialne listine. Vlada do sedaj ni resno pristopila k rešitvi nastale situacije. Prav tako kot nobena vlada doslej ni prižgala zelene luči za ustanovitev **nacionalne institucije za človekove pravice**. Izgovor, da zanjo ni denarja, ne vzdrži, saj bi se večino sredstev za delovanje take institucije lahko prerazporedilo iz drugih proračunskih postavk. Na tak način so zadevo pred kratkim uredili na Nizozemskem. Tako se poraja občutek, da se vsakokratna oblast takšne neodvisne institucije v resnici boji.

Takšne institucije namreč z raziskavami dokazujejo in opozarjajo, da sta učinkovita pravna pomoč in socialna pravičnost postali nedosegljivi za vedno več ljudi. Enako ugotavlja Varuh pri svojem delu in v tudi v vseh svojih letnih poročilih. Zato posebej izpostavljam vprašanje, ki se smiselno navezuje na predhodna: kako bo država s svojimi mehanizmi vedno več prizadetim ljudem nudila pomoč in jih obvarovala pred trpljenjem, ki ga prinašata novodobna

revščina in z njo povezane težave. Videti je, da niti delovanje nevladnih humanitarnih organizacij, ki so sicer močno povečale svojo pomoč, ne zadošča več vsem potrebam socialno ogroženih ljudi.

Varuh se je vključil tudi spremljanje izvajanja **Univerzalnega periodičnega pregleda (UPP)**, ki je najpomembnejši mehanizem Združenih narodov na področju spremljanja stanja in smeri spoštovanja človekovih pravic posameznih držav članic. Kot nacionalna institucija za ČP smo dali svoj prispevek v procesu priprave poročila in se **aktivno vključili v oceno spremljanja priporočil**, ki jih je za Slovenijo sprejel Svet za človekove pravice na podlagi interaktivnega dialoga v letu 2010. Slovenija je takrat sprejela večino od 97 priporočil in se obvezala, da jih bo uresničila in o tem poročala. Za to nalogo je bila določena **Medresorska delovna komisija MZZ** za človekove pravice (v njej je aktivno sodeloval tudi predstavnik Varuha), ki jo je vlada lanske leto ukinila in kolikor nam je znano zavrnila njeno ponovno ustanovitev. Tako Slovenija nima organa, ki bi stalno spremljal uresničevanje priporočil Sveta za človekove pravice. S tem se res ne moremo ponašati.

Vabim vas še na ogled naših **spletnih strani**, saj imamo od leta 2010 delujočo tudi posebno spletno stran za otroke (www.varuh-rs.si in www.pravice-otrok.si). Tako spletne strani, kot številna gostovanja po šolah, zavodih in podobnih ustanovah ter prireditvah, kjer skupaj s sodelavci **dejavno promoviramo človekove pravice**, ostajajo stalnica našega dela in možnosti za neposreden stik z ljudmi. Vse to je mogoče le s pomočjo dobre ekipe sodelavcev, ki so predani svojemu delu in verjamejo, da z odkrivanjem nepravilnosti in krivic ter z vztrajnim opozarjanjem nanje, pomembno prispevamo k izboljšanju stanja na področju varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Republiki Sloveniji.

Poudarki mandata

Lotevali smo se tem, ki niso bile vedno povezane s človekovimi pravicami in temeljnimi svoboščinami na način, kot jih razume pravo, temveč so odpirale širši pogled na **osebno dostojanstvo človeka**. Izhodi iz revščine, pravica do zdravega življenjskega okolja, pravice bolnikov z duševnimi motnjami, pravice umirajočih ter njihovih bližnjih, so se povezovale s pravicami otrok, starejših ljudi, invalidov in hendikepiranih ter njihovo pravico do dejavnega sodelovanja pri reševanju težav, ki jih zadevajo. Analizirali smo tudi, kako so občine seznanjene izvajanjem določil 34. a člena Zakona o varstvu okolja in kako so pripravljene nuditi brezplačno pravno pomoč svojim prebivalcem. Na široko smo odprli vrata za sodelovanje z nevladnimi organizacijami in civilno družbo ter z njihovimi predstavniki dodatno osvetlili številne teme ter o tem seznanili pristojne organe in jim posredovali naša priporočila.

Prenovili smo spletne strani Varuha, izdali **skupno 37 publikacij** (letnih poročil, poročil DPM, posebnih poročil, zbornikov, biltenov, zloženek o Varuhu – tudi v slovenskem znakovnem jeziku in tujih jezikih) – vse z namenom, da bi **delovanje Varuha čim bolj približali ljudem**, ki bi potrebovali našo pomoč. Očitno smo bili pri tem uspešni, saj je število

pobud naraslo in v letu 2012 doseglo najvišje absolutno število v zgodovini delovanja Varuha, zelo velik (25%) pa je tudi delež utemeljenih pobud.

Svoje znanje in izkušnje smo predstavili na številnih strokovnih srečanjih doma in v tujini. **Sedanji mandat bo pustil trajne sledi** v obliki projektov, od katerih jih bo nekaj prešlo v trajno obliko delovanja Varuha (na primer Državni preventivni mehanizem po Konvenciji proti mučenju), drugi so zaključek poglobljenega dela na določenem področju (okolje, Romi, pravice iz dela), tretji pa strokovni temelj prihodnje zakonske ureditve (Zagovornik – glas otroka).

Žal Varuh nima sredstev za lastne analize o tem, kako ga ljudje sprejemajo in ocenjujejo. Zato smo se orientirali po zbranih odgovorih Politbarometra, edinega merjenja javnega mnenja, ki je večkrat meril tudi zaupanje v Varuha. Tam te ocene lahko najde vsakdo, ki ga to zanima.

Pogumno smo se soočili s temami, za katere smo lahko pričakovali, da bodo naletele na neodobranje vsakokratne oblasti in pri tem **nismo spreminjali svojih stališč**. Ne govorim samo o problematiki izbrisanih, temveč tudi o številnih drugih temah s področja otrokovih pravic, marginalnih skupin, manjšin in socialnih vprašanj ter vprašanj pravne države. Vladajoče strukture smo pogosto opozarjali na nepravilnosti, in prepričana sem, da smo to naredili **na odločen, a spoštljiv način**.

Izpopolnili smo timsko delo in tudi s tem dokazali, da je **sedanja organizacija Varuha s štirimi namestniki optimalna** rešitev za slovenske razmere, da je dobra in bolj funkcionalna kot bi bili na primer samostojni ombudsmeni za posamezna področja. Zanimivo je, da so se v tej smeri reorganizirali v Franciji in na Madžarskem, kjer so ombudsmane združili v enotno institucijo, podobno, kot je naš Varuh.

Razvili smo nove metode dela, predvsem na področju varovanja otrokovih pravic (Zagovornik – glas otroka), konvencije proti mučenju (DPM, ki je mednarodno priznan in spoštovan model delovanja DPM, o katerem smo poročali tudi na seji SPT-ja in številnih mednarodnih srečanjih) in sodelovanja med Varuhom in civilno družbo (še posebej poudarjeno na področju varovanja okolja).

Pogled v novi mandat

Pogled v novi šestletni mandat prinaša številne izzive, čeprav gre dostikrat za nadaljevanje zadev, ki jih Varuh obravnava že več let. Vprašanje, ali je Slovenija (še) pravna in socialna država, ostaja odprto, pravzaprav si bo treba za ohranitev tega statusa še dodatno prizadevati, saj je postalo več kot očitno, da se je zmanjšala enakost dostopa do izobraževanja, zdravstvenega varstva in do učinkovitih pravnih sredstev. Prav tako bo treba

izboljšati nadzor na vseh ravneh in doseči večjo osebno odgovornost tudi v javnem sektorju, tudi pri delovanju lokalnih skupnosti in županov.

Ena težjih nalog bo iskanje načinov, kako posameznim delom oblasti (tudi sodne) posredovati predloge za izboljšave, da jih naslovniki ne bi razumeli (le) kot napad na njihovo neodvisnost, temveč **kot priložnost za pozitivne spremembe**. Natančno **opredeliti in spodbuditi je treba ukrepe za povečanje zaupanja v pravno državo**, ta pa mora postati bolj učinkovita. Veliko nalog nas vse čaka na področju **sovražnega govora**, kjer se je večkrat pokazalo, da Slovenija nima učinkovite zakonodaje, ki bi kaznovala storilce in zaščitila žrtve, pa tudi ne strategije na preventivnem področju. Podobno velja za celotno področje **diskriminacije**. Dela na področju varovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin bo gotovo dovolj še za nekaj generacij ...

Zaključne misli

Človekove pravice in temeljne svoboščine je treba ne le razumeti, temveč biti z njimi prežet, o njih razmišljati in stalno iskati najboljše rešitve za prizadete. Človekovih pravic ne smemo deliti na manj ali bolj pomembne, vsaka kršitev je za prizadetega najhujša, čeprav se drugim zdi, da ni tako. Za takšno poglobljeno razumevanje človekovih pravic ni dovolj le obsežno znanje, temveč spoštljiv odnos tako do žrtev krivic kot do tistih, ki so jih povzročili. Kajti način delovanja Varuha človekovih pravic seže preko meja pravnih norm, dovoljuje osebni stik s prizadetimi in možnost za predlaganje drugačnih rešitev. S takšnim načinom smo dosegli, da so policisti izrekli in napisali opravičilo prizadetim ljudem, kar jim je veliko pomenilo. Žal pa so to možnost odklonili na sodišču, čeprav je bil tragični dogodek jasno in nedvomno povezan z njihovim ravnanjem.

Čeprav Varuh bdi nad morebitnimi kršitvami v odnosu med posameznikom in oblastnimi organi, ponovno poudarjam, da je pot v boljšo, bolj pravično družbo mogoče doseči le **z medsebojnim spoštovanjem in spoštovanjem dostojanstva vsakega človeka, ne glede na njegov status ali okoliščine**. Človekovo dostojanstvo je bistvo in hkrati neizčrpen vir človekovih pravic. Ko sem ob različnih priložnostih ljudi spraševala, kako razumejo pojem *dostojanstvo*, sem ostajala brez določnega odgovora. Bolje so dojeli negacijo, to je teptanje človekovega dostojanstva. Zato mora razumevanje in širjenje pomena človekovega dostojanstva ostati temeljno poslanstvo varuha človekovih pravic.

Ves čas mandata **sem bila v osebnem stiku z ljudmi**: preko pisnih pobud, odprtega telefona, osebnih pogovorov na sedežu Varuha ali na poslovanjih po različnih krajih Slovenije ter na obiskih številnih lokacij in ustanov. **Mediji** so mi včasih očitali, da sem kot varuhinja premalo glasna in prodorna. Morda res, a samo medijsko izpostavljanje nosilca funkcije ni in ne more biti dovolj za pozitivne spremembe. Te je mogoče – tudi po mojih izkušnjah – doseči le s trdnimi argumenti in spoštljivim dialogom.

Aktualni mandat zaključujem z ugotovitvijo, da je institucija Varuha človekovih pravic RS kljub zmanjšanju števila zaposlenih in nižjim sredstvom za delo, v dobri kondiciji in si želim, da bi nadaljevala z delom, ki in kot smo ga skupaj načrtali – predvsem na področju otrokovih pravic, varovanja okolja in delovanja DPM.

Varuh človekovih pravic za razliko od drugih državnih nadzornih organov **ne more in ne sme imeti vnaprej določenega programa dela**, kajti **program določajo pobude**, ki vsak dan sproti prihajajo na Varuhov naslov. Seveda ima vsakokratni varuh ali varuhinja svoje prioritete, katerim daje večji osebni poudarek. Tako sem sama ob začetku mandata opredelila skupine ljudi, ki sem jim namenjala več pozornosti ter področja, ki sem jim dajala več pozornosti, med katerimi je bilo tudi nasilje.

Zanimivo je, da sem ravno v zadnjem delu mandata tudi sama postala žrtev nasilja. Pred grožnjami s smrtjo me država ne more in ne sme zaščititi, to bi morala storiti sama – a priznam, da ne vem, kako. Pred divjaki na smučišču sem se poskušala zavarovati sama, a me je, stoječo ob robu smučišča zbil nepreviden smučar. Zaradi posledic te nesreče vas prosim za razumevanje, ker se je ne bom mogla ves čas spremljati iz dvorane DZ.

Zahvaljujem se vam za pozorno poslušanje in pričakujem živahno razpravo.